

The PAM created a new educational activity in 2021, titled Baltic Symbols and Images, based on researchers' insights featuring a contemporary, innovative part combined with creative practical activities aimed at older school pupils and the broader public. The project was funded by the Lithuanian Council for Culture. In this article, the author presents the creation of a new educational activity, from the initial idea stage to its practical

implementation, and a discussion of its lasting value. This educational activity not only visually introduces people to the main symbols of the Balts – the wheel and the tree, but it also provides a deep, semantic explanation, expressed using contemporary graphic design. The activity encourages participants to concentrate, remember archaic symbols and to arrive at a universal understanding of their meanings.

Edukacinis projektas „Baltų ženklų simboliai ir vaizdiniai“

Miglė Jonaitienė

Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus padalinys Palangos gintaro muziejus 2021 m. sukūrė naują edukacinį užsiėmimą „Baltų ženklų simboliai ir vaizdiniai“, paremtą mokslininkų įžvalgomis, šiuolaikine inovatyvia dalimi ir kūrybiškais praktinėmis veiklomis, skirtą vyresnio amžiaus mokiniams ir plačiajai visuomenei. Projektą finansavo Lietuvos kultūros taryba. Čia pristatoma, kaip buvo kuriamas naujas edukacinis užsiėmimas – nuo jo idėjos iki praktinio įgyvendinimo bei išliekamosios vertės aptarimo. Apžvelgiami įkvėpimo šaltiniai, projekto komandos narių indėlis, dalijamasi gerąja patirtimi.

vyresnio amžiaus mokiniams ir jaunimui poreikis. Ypatingo pasisekimo šio amžiaus grupėje sulaukė 2017 m. sukurtas interaktyvus užsiėmimas „Gintaro amuletai interaktyviai“, profesionaliai ir kūrybingai jungiantis archajinius gintaro amuletų ženklus su interaktyvia programa ir praktine veikla. Tęsdamos gerąją patirtį muziejaus edukatorės numatė sukurti naują užsiėmimą „Baltų ženklų simboliai ir vaizdiniai“. Tam pasirinkta aktuali tema – baltiški ženklai, kurių artefaktų aptinkama muziejaus archeologijos ekspozicijos kuršių genties radinių dekore. Pavyzdžiui, kaip nurodo Vladas Žulkus, „baltišku laikomas svastikos ornamentas ir segės, kurių galvučių viduje yra + ir x pavidalo ornamentas“¹.

TEMOS AKTUALUMAS IR POREIKIS

Gintaro muziejus jau gerą dešimtmetį sėkmingai plėtoja edukacinę veiklą, skirtą įvairaus amžiaus lankytojams, ir yra sukaupęs nemažą šios srities patirtį. Pastaruoju metu padidėjo užsiėmimų

PROJEKTO KOMANDA IR KŪRIMAS

2020 m. rudenį Palangos gintaro muziejus pateikė projekto paraišką Lietuvos kultūros

¹ Žulkus V., *Kuršiai Baltijos jūros erdvėje*: monografija, Vilnius: Versus aureus, 2004, p. 139.

Dr. Vytauto Tumėno paskaita „Baltų ženklų tradicijos aktualumas šiandien“ pedagogams Palangos gintaro muziejuje. Palanga, 2021
 Fot. Gintautas Našlėnas

tarybos programai „Ugdymas kultūra: vaikų ir jaunimo kultūra“, o 2021 m. pavasarį gavus finansavimą atsirado galimybė kūrybingai ir inovatyviai plėtoti pasirinktą temą. Į projekto kūrimą pakviesti savo sričių žinovai – dailėtyrininkas, etnologas dr. Vytautas Tumėnas, multimedijos menininkas Augustinas Našlėnas, rašytoja Rasa Ambraziejienė, dailės ir technologijų mokytoja metodininkė Ramunė Našlėnienė, projekto vadove tapo Gintaro muziejaus vyr. edukatorė Miglė Jonaitienė, kuratore vyr. muziejininke Regina Makauskienė, veiklose dalyvavo vyr. edukatorė Giedrė Miežetienė ir gidė Julija Paškevičiūtė. Komanda per pusmetį sukūrė ir plačiai pristatė edukacinę veiklą „Baltų ženklų simboliai ir vaizdiniai“, sudarytą iš mokslinės-metodinės paskaitos, pažintinio-educacinio filmo ir praktinių-kūrybinių veiklų. Ketinta pirmiausia su naujuoju užsiėmimu supažindinti pedagogus, o paskui pakviesti jame lankytis moksleivius ir plačiąją visuomenę.

KONSULTACIJOS IR ĮKVĖPIMO ŠALTINIAI

Projekto konsultantu pasirinktas humanitarinių mokslų daktaras V. Tumėnas, kurio pagrindinės mokslinių interesų kryptys yra tradicinės tekstilės ornamentika, tradiciniai tautodailės, dailės ir kultūros simboliai, jų lyginamieji, komparatyviniai ir semiotiniai tyrimai ir kt. Mokslininkas

konsultavo pažintinio-educacinio filmo kūrėjus ir praktinių-kūrybinių užsiėmimo veiklų su-manytojus simbolių semantikos klausimais. Monografija „Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas: tipologija ir semantika“² tapo projekto kūrėjams įkvėpimo šaltiniu. Etnologas paskatino naujai atrasti ir kūrybiškai interpretuoti tradicinį ornamentą sudarančius ženklus: „Tradicioniai ženklai pradedami suvokti per naujoviško intelektualaus perpratimo prizmę, gilinamasi į jų simboliką, susijusią su mitologiniu ir mistiniu požiūriu į Visatą“³ Taip pat aktuali latvių dizainerio ir menotyrininko Valdžio Celms'o studija „Baltų raštai ir ženklai“⁴, kurioje tyrinėjami viso baltų kultūros arealo ornamentų ir ženklų duomenys tapo projekto komandos kūrybiniu pamatu.

PAŽINTINIS-EDUKACINIS FILMAS

Užsiėmimo inovatyviai daliai kurti pakviestas žinomas multimedijos menininkas A. Našlėnas, kurio viena domėjimosi sričių yra baltiški ženklai, archajinės jų prasmės ir grafinės išraiškos. A. Našlėnas su kolega Viliumi Jokubaičiu 2018–2020 m. sukūrė ir plačiai visuomenei pristatė multimedijos kūrinį „Tylios šventovės“ – kuršių genties istorinio paveldo ir baltiškosios etnokultūros įkvėptą šiuolaikinį meno darbą. Ši audiovizualinė instaliacija 2020 m. labai sėkmingai buvo rodoma ir Palangos gintaro muziejuje. Tuomet diskutuojant su lankytojais autoriui kilo mintis sukurti edukacinę priemonę, pritaikytą vyresnių moksleivių užsiėmimui. Taigi menininkas, pasitelkdamas šiuolaikines multimedijos priemones, ėmėsi naujo projekto inovatyviosios dalies sprendimo. Rezultatas – sukurtas aukšto meninio lygio pažintinis-educacinis filmas „Baltų pasaulėvaizdžio ženklai“ (25 min.), supažindinantis su esminėmis senosios baltų pasaulėvokos sąvokomis, kurios aiškinamos susiejant jas su tradicine ornamentika ir ženklais. Multimedijos scenarijų parašė baltiškosios pasaulėžiūros tyrinėtoja, žiniuonė, rašytoja R. Ambraziejienė remdamasi savo knygomis „Rasties versmė: apie ženklus ir simbolius“⁵ ir „Laumakio raganos“⁶. Antroje knygoje esama padavimų ir pasakų, mitologinių ir etiologinių sakmių atspindžių, iškyla senovinių papročių ir apeigų, ženklų ir simbolių prasmės bei reikšmės.

² Tumėnas V., *Lietuvių tradicinių rinktinių juostų ornamentas: tipologija ir semantika*, Vilnius: Diemedis, 2003, 288 p.

³ Tumėnas V., „Baltų ženklų aktualumas šiandien: folklorizmo ir intertekstualumo estetika“, *Baltų kultūros ženklai: dabartis ir rytdiena*: tarptautinė mokslinė konferencija, sud. I. Vaitkevičienė, Utena: Utenos Indra, 2012, p. 42.

⁴ Celms V., *Baltų raštai ir ženklai: baltų pasaulio modelis, struktūra, vaizdiniai, simboliai*, Vilnius: Mintis, 2010, 336 p.

⁵ Ambraziejienė R., *Rasties versmė: apie ženklus ir simbolius*, Kaunas, 2016, 384 p.

⁶ Ambraziejienė R., *Laumakio raganos: tautotyrinės sakmės*, Kaunas, 2020, 440 p.

>
Juostų audimo klaidėdietiškų
skieteliu demonstracinė
edukacija Palangos gintaro
muziejuje. Palanga, 2021
Fot. Gintautas Našlėnas

PRAKTINĖ-KŪRYBINĖ DALIS

2021 m. vasarą Gintaro muziejaus edukatorės ėmėsi ruošti praktinę-kūrybinę naujo užsiėmimo dalį. Tam buvo įsigyti A. Našlėno atvirukai „Baltiški sigilai“⁷. Šis rinkinys, sudarytas iš šešiolikos atvirukų, išleistas 2020 m. kaip savarankiškas grafikos kūrinys, turintis plačią edukacinę funkciją – čia pademonstruotas simbolių kūrimo ir aiškinimo būdas. Edukatorės numatė atvirukus naudoti kaip metodinę-pagalbinę priemonę, padedančią dalyviams kurti savo ženklus. Sumanyta, kad dalyviai darys dvejopus ženklus: momentines dėliones-mandalas ir savo ženklus išsinešti. Mandaloms kurti muziejus įsigijo dvidešimt penkis A4 dydžio magnetines lenteles, jas edukatorės padengė tamsia lipnią juosta, kad kuriami iš pagaliukų ženklai taptų malonesni akiai. Per tūkstantis medinių ledų pagaliukų buvo supjaustyti dvylikos skirtingų ilgių ir formų pavidalais bei nušlifuoti muziejaus darbuotojų vyr. edukatorės M. Jonaitienės ir administratoriaus Edmundo Baguckio rankomis, taip pat prie kiekvieno pagaliuko priklijuotas lipniosios magnetinės juostos gabalėlis. Taip sukurti dvidešimt penki

dėlionių-mandalų komplektai. Šioms dėlionėms pagyvinti paruošti ir nedideli gintaro gabalėliai.

Ženklo, skirto išsinešti, kūrimui įsigytos modernios rašymo priemonės – rašikliai ant odos, kuriais galima susikurti laikiną tatuiruotę, ypač populiarių aksesuarų tarp paauglių, bei tekstiliniai rašikliai, skirti kūriniams piešti ant audinių. Paruoštas ir dar vienas ženklų išsinešimo kūrinių variantas – tai ženklas iš sukarpytų kavos maišymo medinių pagaliukų, klijuojamų ant kartono.

PROJEKTO PRISTATYMAS

Viešas pristatymas pedagogams

Sumanyta surengti tikslinį projekto pristatymą- renginį regiono pedagogams, siekiant supažindinti juos su naujos tematikos užsiėmimu. „Pirmieji su nauja veikla buvo supažindinti miesto ir regiono pedagogai – rugsėjo 17 d. Gintaro muziejuje vyko šio projekto išplėstinis pristatymas.“⁸ Dalyviai turėjo progą išgirsti į renginį pakviesto projekto konsultanto dr. V. Tumėno paskaitą „Baltų ženklų tradicijos

7

A. Našlėnas teigia: „Sigilas – tai magiškas ženklas, ar jų kompozicija. Žodis *sigillum* lotyniškai reiškia antspaudą. <...> Baltiški sigilai – tai simbolinės ženklų kompozicijos, gimusios iš praktinių eksperimentų bandant atgaivinti intuityvų kontaktą su šia mūsų protėvių mokėta kalba“, https://drive.google.com/drive/folders/1rJH-cq34yL1iWILkQ8O3Z-jLUiIswEk5u9?fbclid=IwAR09inT9OoPp0V79BJYts-4tLSPYe4_fLiwLmZrS-fQZrULI3U_vnkyBz640Q [žiūrėta 2022 01 21].

8

„Palangos gintaro muziejus sukūrė mokslininkų įžvalgomis paremtą edukacinį užsiėmimą su šiuolaikine inovatyvia dalimi bei kūrybiškoms praktinėms veikloms“, *Palangos tiltas*, 2021 m. spalio 19 d., <https://tinyurl.com/bdfpjywf> [žiūrėta 2022 01 21].

EDUKACIJA IR TYRIMAI
BALŲ ŽENKŲ
SIMBOLIAI IR VAIZDINIAI

aktualumas šiandien“, etnologas taip pat atsakė į rūpimus klausimus. Šios paskaitos pagrindu lektorius sudarė metodinę medžiagą mokytojams ir mokiniams susipažinti su baltiškų ženklų prasmėmis prieš atvykstant į naująjį užsiėmimą. Renginyje pažintinį filmą „Baltų pasaulėvaizdžio ženklai“ pristatė autorius – multimedijos menininkas A. Našlėnas.

Renginio pedagogams kūrybinėje dalyje dalyvavusi Gargždų „Minijos“ progimnazijos mokytoja metodininkė R. Našlėnienė supažindino su raštuotų rinktinių juostų audimu nytiniu skieteliu. Menininkė šį archajinį būdą yra atkūrusi ir pritaikiusi pamokoms. Pedagogai, dalyvaujantys renginyje, turėjo gerą progą išbandyti šį unikalų audimą patys. Renginį užbaigė Gintaro muziejaus edukatorių sumanyta kūrybinė užduotis „Mano ženklas“, leidusi sukauptą informaciją savitai išreikšti individualiu baltiškosios ornamentikos ženklu. Aštuoniolika renginio dalyvių gavo sistemos „Semiplius“ pažymėjimus. Pedagogams buvo pasiūlyta integruoti šį užsiėmimą į istorijos, etikos, etnokultūros, dailės pamokas ir atvykti į šią muziejaus edukacinę veiklą su 7–12 klasių mokiniais pasirinktu laiku.

UŽSIĖMIMAI MOKINIAMS IR VISUOMENEI

Gintaro muziejus šią naują veiklą „Baltų ženklų simboliai ir vaizdiniai“ nuo 2021 m. spalio įtraukė į nuolatinį edukacinių užsiėmimų sąrašą ir sulaukė viso būrio vyresnių mokinių, studentų ir kitų, besidominčių archajiniais ženklais ir baltų pasaulėžiūra. Ypač aktyvios buvo Palangos, Telšių, Jurbarko gimnazijos, jos atvyko net po keletą kartų. Taip pat apsilankė nemažai suaugusiųjų, džiugino ir kūrybingi praktiniai jų darbai. Muziejaus edukatorėms M. Jonaitienei ir G. Miežetienei talkino menininkas A. Našlėnas ir muziejuje praktiką tuo metu atlikęs Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto IV kurso studentas Valentas Norvilas.

Užsiėmimų pradžioje dalyviai supažindinami su Gintaro muziejuje eksponuojamais archeologiniais VI–XVIII a. kuršių dirbiniais, jų ornamentika, aptariamais archajinių simbolių

atsiradimo priežastys. Baltiškų ženklų simboliai yra nepavaldūs laikui ir per kolektyvinę baltiškąją pasąmonę ateina iki mūsų dienų: „Savo gelmėse kolektyvinė pasąmonė gali būti smulkiau išskaidyta į grupės, šeimos, giminės, tautos, rasės ir visai žmonijai bendrą psichiką <...> kolektyvinėje pasąmonėje glūdi klausimas ir atsakymas kartu. Ten nėra nei laiko, nei erdvės kategorijų. Praeitis, dabartis ir ateitis sudaro vienovę.“⁹ Pažintinis edukacinis filmas „Baltų pasaulėvaizdžio ženklai“ dalyviams baltiškus simbolius atskleidžia šiuolaikiška animuota forma. Patraukliai ir suprantamai parodomas jų ryšys su Rėdos rato ir Pasaulio medžio sąvokomis. Filmą teikia peno protui ir vaizduotei, skatina smalsumą ir atvirumą naujai raiškai – dalyviai priima kvietimą kurti savo ženklus. Tam skirta praktinė užsiėmimo dalis. Pradžioje dalyviams pateikiami A. Našlėno sukurti atvirukai „Baltiški sigilai“, kurie paaiškina kompozicines struktūras ir primena simbolines prasmes. Kartu naudojamos edukatorių paruoštos priemonės – magnetinės lentelės, ant kurių kuriamos kompozicijos iš įvairaus dydžio medinių pagaliukų ir gintaro gabaliukų. Tai dėlionės-mandalos – įtraukiančios, raminančios. Ši veikla leidžia palytėjant, dėliojant rankomis natūralias medžiagas pajusti ženklus ir simbolius. Sukurtas kompozicijas su tam skirtais rašikliais galima perpiešti ant tekstilės arba ant odos pasidarant laikiną tatuiruotę. Galima suklijuoti savo dėlionę iš pagaliukų ant kartono ir ją išsinešti.

Edukatrės sukūrė ir užsiėmimo virtualų variantą, kuris leis prasmingai ir kūrybingai dalyvauti veikloje per nuotolį. Ateityje muziejus numato pritaikyti užsiėmimą jaunesniems lankytojams, sukurdamas jiems priimtina versiją.

Edukacinis užsiėmimas „Baltų ženklų simboliai ir vaizdiniai“ ne tik vaizdžiai supažindina su pagrindiniais baltų simboliais – ratu ir medžiu, bet ir pateikia semantinį jų aiškinimą, išreikštą šiuolaikinėmis grafikos dizaino priemonėmis. Veikla skatina dalyvius susikaupti, prisiminti archajinius simbolius, universaliai suvokti jų prasmes. Šiuo užsiėmimu siekiama asmens savivokos ir savikūros. Dalyvių nuomone, tai – įtraukiantis, skatinantis savirefleksiją ir kūrybiškumą seansas, turintis plačią ir gilią ugdomąją vertę.